

**РІД *RUBUS* L. (*ROSACEAE* JUSS.) У ФЛОРИ ЗАХОДУ УКРАЇНИ:
4. ПІДРІД *RUBUS* СЕКЦІЇ *CORYLIFOLII* І *CAESII*,
ПІДРОДИ *IDAEOBATUS* ТА *CYLACTIS*.**

В. І. ГОНЧАРЕНКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
біологічний факультет, кафедра ботаніки; вул. Грушевського, 4, м. Львів, 79005, Україна.
e-mail: vherbarium@ukr.net

Rubus L. є критичним та проблемним для систематики. На території заходу України проведена лише первинна інвентаризація різноманіття ожин, а інформація про поширення видів є фрагментарною. У статті наведено результати флористико-таксономічного дослідження підродів *Rubus* (секції *Corylifolii* і *Caesii*), *Idaeobatus* та *Cylactis* роду *Rubus* на заході України. У роботі використана концепція виду в роді *Rubus* запропонована Г. Вебером (Weber, 1985, 1995). Опрацьовано особисті гербарні збори та зразки з колекцій гербаріїв (CHER, KRA, KRAM, KW, KWHA, KWU, LE, LW, LWKS, LWS, MSKU, UU). Характеристика місцезростань подана згідно класифікації Г. Вебера (Weber, 1979). За результатами первинної інвентаризації на території заходу України виявлено 5 видів з секції *Corylifolii* (*R. orthostachys* G. Braun, *R. gothicus* Friderichsen et Gelert ex E.H.L. Krause, *R. haesitans* Martensen et Walsemann, *R. fasciculatus* P.J. Müller, *R. fabrimontanus* Stribille) та *R. caesius* L., *Rubus* x *pseudoidaeus* (Weihe) Lejeune з секції *Caesii* підроду *Rubus*. Підроду *Idaeobatus* та *Cylactis* представлені по одному виду *R. idaeus* L. і *R. saxatilis* L. відповідно. Широко поширеними на території заходу України є *R. caesius* та *R. idaeus*. *R. saxatilis* спорадично трапляється на рівнинній частині території дослідження. В Українських Карпатах трапляється дуже рідко та не виявлений у Закарпатській області. *R. orthostachys* трапляється на території Волинської, Львівської та Чернівецької областей. *Rubus* x *pseudoidaeus* виявлений на території Закарпатської, Львівської та Волинської областей. *R. gothicus* та *R. haesitans* поширені на території Закарпатської області. *R. fasciculatus* і *R. fabrimontanus* відомі з поодиноких локалітетів. Серед виявлених видів переважають види із європейським типом ареалу. Європейсько-західносибірський тип ареалу має *R. caesius*. Європейсько-азіатський тип ареалу має *R. idaeus*. Європейсько-сибірський тип ареалу має *R. saxatilis*. Для кожного виду подано інформацію про екологічні особливості, поширення на заході України і загальний ареал, таксономічні та номенклатурні цитати.

Ключові слова: підроди *Idaeobatus*, *Cylactis*, *Rubus*, флора, захід України, поширення, таксономічні та номенклатурні цитати

Вступ. Рід *Rubus* L. є критичним та проблемним для систематики. У представників роду *Rubus* наявна варіабельність морфологічних ознак, що робить цей рід досить складним об'єктом для систематиків і, особливо, великі труднощі виникають при класифікації представників підроду *Rubus*, який містить велику кількість мікрovidів і гібридів. Як наслідок на території заходу України є не дослідженим як різноманіття ожин, так і їх хорология. Цією статтею ми продовжуємо серію робіт (Гончаренко, 2001, 2004, 2008), які присвячені результатам флористико-таксономічного вивчення видів роду *Rubus* флори заходу України, і наводимо огляд видів, що належать до підродів *Idaeobatus* і *Cylactis* та секції *Corylifolii* і *Caesii* підроду *Rubus*.

Матеріали та методи. У роботі нами використана концепція виду в роді *Rubus* запропонована Г. Вебером (Weber, 1985, 1995), в основі якої використано морфолого-географічний принцип. Критично опрацьовані

гербарні зразки в колекціях гербаріїв CHER, KRA, KRAM, KW, KWHA, KWU, LE, LW, LWKS, LWS, MSKU, UU. Гербарні зразки, які було зібрано під час польових досліджень, опрацьовано згідно із загальноприйнятими методиками (Бридсон, Форман, 1995). Характеристика місцезростань подана згідно класифікації Г. Вебера (Weber, 1979).

Результати та їх обговорення. Унаслідок проведення інвентаризаційних і критико-таксономічних досліджень на території заходу України виявлено наступні види роду *Rubus* з підродів *Rubus*, *Idaeobatus* і *Cylactis*.

Genus *Rubus* L.

Subgenus *Rubus* (Subgenus *Eubatus* Focke, 1910)

Sectio *Corylifolii* Lindley

Subsectio *Sepincoli* (Weihe ex Focke) Hayek

Series *Suberectigeniani* H.E. Weber

R. orthostachys G. Braun 1881, Herb. Rub. Germ. 10. — Typus: Buchhorst bei Braunschweig, 7.1879, Braun, G. Braun, Herb. Rub. Germ. 144

(НАН, Lectotypus Weber 1979. — LD, M, MANCH, Isolectotypen). — Syn. *R. scherzeri* Utsch 1897, Jahres-Ber. Westfäl. Prov.-Vereins Wiss. 25: 151; *R. dumetorum* f. *orthostachys* G. Braun 1879, Herb. Rub. Germ. no. 144, publ. invalid. Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 384. Ожина прямоколоса.

По чагарниках, на узліссях, переважно на грунтах, які багаті кальцієм. Тамнофіл. — Рідко.

Ареал знаходиться в Європі. На заході обмежений Нідерландами, Бельгією, на півдні — Чехією та Словаччиною, на сході — Польщею та Україною. Формула ареалу: temp·oz₂EUR.

Вид трапляється на території Волинської, Львівської та Чернівецької областей (Гончаренко, 1998; Красовская, 1998).

Series *Subthyrsoidei* (Focke) Focke

R. gothicus Friderichsen et Gelert ex E.H.L. Krause 1888, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 6: 108, pro hybr. *R. radula* x *caesius* (x ?). — Syn.: *R. milliformis* x *R. gothicus* K. Friderichsen et Gelert, 1887, Bot. Tidsskr. 38: 124, publ. nom. invalid.; *R. platypetalos* G. Braun 1881, Herb. Rub. Germ. Übersicht. non Timbal-Lagrave et P.J. Müller ex Lefevre 1864; *R. acuminatus* Lindeberg 1885, Herb. Rub. Scand. 38, non Sm. 1815. Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 384. Ожина готична.

По чагарниках, на узліссях. Тамнофіл. — Рідко.

Ареал знаходиться в Європі. Поширений на півдні Скандинавії та Середній Європі, Чехії, Словаччині та Польщі. Формула ареалу: temp·oz₍₁₋₂₎EUR.

Вид наведений нами вперше для флори України (Гончаренко, 1998, 2000). Раніше він наводився для заходу колишнього Радянського Союзу, але не вказувалися при цьому локалітети (Stohr, 1984). Трапляється на території Закарпатської області.

R. haesitans Martensen et Walsemann, 1987, in Martensen & Pedersen, Svensk Bot. Tidskr. 81: 265. — Typus: Schleswig - Holstein. SÖ. Elmenhorst bei Schwarzenbeck, 28.7.1984. E. Walsemann (LD). — Syn: *R. milliformis* var. *radulaeformis* Friderichsen et Gelert in Boulay 1890 no. 981. Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10 : 385. Ожина чіпляючися.

По чагарниках, на узліссях. Тамнофіл. — Рідко.

Ареал знаходиться в Європі. Поширений в Скандинавії та Середній Європі. Формула ареалу: temp·oz₁EUR.

Вид наведений нами вперше для флори України (Гончаренко, 1998, 2000). Трапляється на території Закарпатської області.

Series *Subcanescentes* H.E. Weber

R. fasciculatus P.J. Müller 1858, Flora 41: 182. —

Біологічні системи. Т. 8. Вип. 1. 2016

Typus: Ruelle Coussaill. a l'oeust des carrieres, o. Dat., Müller 3623 (LAU, Weber 1981). — Syn.: *R. ambifarius* P.J. Müller 1860 in Wirtgen, Herb. Rub. Rhen. 1: 162.; *R. laschii* Focke 1877, Syn. Rub. Germ. 402. *R. commixtus* K. Friderichsen et Gelert 1889, Bot. Tidsskr. 17: 245, non P.J. Müller 1859. Ожина куцистоквіткова.

По чагарниках, на узліссях. Тамнофіл. — Рідко.

Ареал знаходиться в Європі. Поширений на півдні Скандинавії та Середній Європі, Чехії, Словаччині та Польщі. Формула ареалу: temp·oz₍₁₋₂₎EUR.

Series *Subradula* W.C.R. Watson

R. fabrimontanus Spribille 1905, Jahresber. Schles. Ges. Vaterl. Cult. 83: 108. — Typus: Hirschberg, Weg vom Schmiedeberg nach der Tannenbaude, 21. 7. 1904, Spribille (JE, Lectotypus Weber 1981). — Syn.: *R. polycarpus* G. Braun 1877, Herb. Rub. Germ. 97, non Holuby 1875; *R. oreogeton* sensu auct. mult. non Focke 1877 quoad typum. Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 386. Ожина гірськоноароджена.

По чагарниках, на узліссях. На східній межі ареалу рідко трапляється в світлих лісах. — Рідко.

Ареал знаходиться в Європі. Поширений на півдні Скандинавії та Середній Європі, Чехії, Словаччині та Польщі. Формула ареалу: temp·oz₍₁₋₂₎EUR.

Sectio *Caesii* Lejeune & Courtois

R. caesius L. 1753., Spec. Pl. 1: 493. — Specimen originale: "*Rubus* caule aculeato foliis ternatis Linn.! H. Cliff. 192", sine loc. et. dat., "*Rubus caesius*", Savage, Catalogus Nr. 653. 7 (Linn). Мякушко, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 162; Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 388. Ожина сиза.

В лісах, ярах, на берегах річок, по чагарниках. — Звичайно по всій території.

Поширений в Європі, Західному Сибірі, Середній та Малій Азії, Японії і Китаї, на Кавказі. Формула ареалу: (m/mo)-sm-temp·oz₁₋₃EUR-WAS.

Rubus x *pseudoidaeus* (Weihe) Lejeune 1825, Rev. Fl. Spa 102 "1824" = *R. caesius* x *idaeus*, *R. caesius* [var.] *pseudoidaeus* Weihe 1824 in Boenninghausen, Prodr. Fl. Monast. 151 — Typus: Minden [= Mennighüffen, 3718], o. Dat., Weihe, "*R. caesius* var. *pseudoidaeus*" (KIEL, Lectotypus). — Syn.: *R. idaeoides* Ruthe 1834, Fl. Mark. Brand. Ed. 2: 404. Фодор, 1974, Фл. Закарп. : 68; Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 389. Ожина малиновидна.

В лісах, ярах, на берегах річок, по чагарниках. — Рідко.

Поширений в Скандинавії, Європі, Середземномор'ї. Формула ареалу: sm/mo-

temp·oz₁₋₃EUR.

Вид наводився С. С. Фодором для передгірного поясу Карпат з с. Синяк Мукачівського району Закарпатської області як *R. caesius* L. var. *idaeoides* Ruthe (Фодор, 1974). Трапляється на території Закарпатської, Львівської та Волинської областей (Гончаренко, 2005).

Subgenus *Idaeobatus* (Focke) Focke 1910, Sp. Rub. 1: 12. (Sekt. *Idaeobatus* Focke, 1874)

Sectio *Idaeanthi* Focke

R. idaeus L. 1753, Sp. Pl. 1: 492. Мякушко, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 162; Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 373. Малина звичайна.

В лісах, по чагарниках, на лісових заплавах луках. – Звичайно по всій території.

Ареал знаходиться в Середній та Атлантичній Європі, Скандинавії, на Середземномор'ї і Кавказі, в Західному та Східному Сибірі, Середній та Малій Азії, Монголії, Японії, Китаї, Північній Америці. Формула ареалу: sm/mo-b CIRCPOL.

Subgenus *Cylactis* (Rafinesque) Focke 1910, Sp. Rub. 1: 23. (Genus *Cylactis* Raf., 1819)

Series *Saxatiles* Focke

R. saxatilis L. 1753, Sp. Pl. 1: 494. Мякушко, 1987, Опред. высш. раст. Укр.: 162; Красовская, 2001, Фл. Вост. Европы, 10: 391. Костяниця.

В лісах, по чагарниках. – Звичайно по всій території. В Карпатах трапляється дуже рідко. У Закарпатській області вид не виявлений.

Поширений в Європі, Скандинавії, Кавказі, Західному та Східному Сибірі, Далекому Сході, Середній Азії, Гімалаях, Японії та Китаї. Формула ареалу: sm/mo·b(k₁₋₃)EUR-SIB.

Висновки. Таким чином, за результатами первинної інвентаризації на території заходу України виявлено 5 видів з секції *Corylifolii* та *R. caesius*, *Rubus x pseudoideaus* з секції *Caesii*, *R. idaeus* і *R. saxatilis* відповідно з підродів *Idaeobatus* та *Cylactis*.

Список літератури:

1. Бридсон Д., Форман Л. Гербарное дело. – Кью, 1995. – 341 с.
2. Гончаренко В. Нові види секції *Corylifolii* Lindley роду *Rubus* L. (*Rosaceae*) для флори України // Праці Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка. – 1998. – Т. 2. – С. 523-526.
3. Гончаренко В.И Новые для флоры Украины виды секции *Corylifolii* Lindl. рода *Rubus* L. (*Rosaceae*) // Новости сист. высш. раст. – 2000. – Т. 32. – С. 53-54.
4. Гончаренко В.І. Рід *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) у флорі заходу України: 1. підрід *Rubus* // Науковий вісник УжНУ. Серія: Біологія. – 2001. – № 10. – С. 40-42.
5. Гончаренко В.І. Рід *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) у флорі заходу України: 2. підрід *Rubus* // Й.К.

Пачоський та сучасна ботаніка. – Херсон, 2004. – С. 89-92.

6. Гончаренко В.І. Рід *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) у флорі Шацького національного природного парку // Матеріали конференції “Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку” (Шацьк, 16 –18 вересня 2005 р.). – Львів, 2005. – С. 13-15.
7. Гончаренко В.І. Рід *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) у флорі заходу України: 3. підрід *Rubus* // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2008. – Вип. 373: Біологія. – С. 15-18.
8. Гончаренко В. І. Матеріали до поширення *Rubus orthostachys* G. Вауп в Україні // Конф. молодих вчених «Біорізноманіття. Екологія. Адаптація. Еволюція.», присвячена 150-річчю від дня народження видатного ботаніка Володимира Липського (Одеса, 13-17 травня 2013 р.) – Одеса: Печатний дом, 2013. – С. 18.
9. Красовская Л.С. О двух новых для флоры Восточной Европы видах рода *Rubus* (*Rosaceae*) секции *Corylifolii* // Бот. журн. – 1998. – Т. 83, № 8. – С. 66-68.
10. Скворцов А.К. Гербарий. Пособие по методике и технике. – М.: Наука, 1977. – 199 с.
11. Фодор С.С. Флора Закарпаття. – Львів: Вища школа, 1974. – 207 с.
12. Stohr G. Beiträge zur *Rubus*-Flora von Brandenburg. I. Ostbrandenburg 2. Subgenus *Rubus* Sectio *Corylifolii* Lindley und Sectio *Caesii* Lejeune & Courtois // Gleditschia. – 1984. – Bd. 12. – S. 25-67.
13. Weber H.E. Zur Taxonomie und Verbreitung einiger meist verkannter *Rubus*-Arten in Mitteleuropa // Abh. Naturwiss. Verein Bremen. – 1979. – Bd. 39. – S. 153-183.
14. Weber H.E. Rubi Westfalici. Die Brombeeren Westfalens und Raumes Osnabrück (*Rubus* L., Subgenus *Rubus*). – Münster, 1985. – 452 S.
15. Weber H.E. *Rubus* L. // Illustrierte Flora von Mitteleuropa. – Berlin: Blackwell, 1995. – V. 3, T. 2A. – S. 284-585.

References:

1. Bridson D., Forman L. The Herbarium Handbook. – Kew, 1995. – 341 p.
2. Honcharenko V. New species of the section *Corylifolii* Lindl. of the genus *Rubus* L. (*Rosaceae*) for the flora Ukraine // Proceedings of the Scientific Society T.H. Shevchenko. – 1998. – V. 2. – P. 523-526.
3. Honcharenko V.I. New for the flora Ukraine species of the section *Corylifolii* Lindl. of the genus *Rubus* L. (*Rosaceae*) // Novosti Sist. Vyssh. Rast. – 2000. – V. 32. – P. 53-54.
4. Honcharenko V.I. Genus *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) in the flora of west Ukraine: 1. Subgenus *Rubus* L. // Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. Series Biology. – 2001. – № 10. – P. 40-42.
5. Honcharenko V.I. Genus *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) in the flora of west Ukraine: 2. Subgenus *Rubus* // I.K. Y.K. Pachoskyi and modern botany. – Kherson, 2004. – P. 89-92.
6. Honcharenko V.I. Genus *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) in the flora Shatsk National Natural Park // Proceedings

- of the conference “The state of biodiversity and ecosystems Shatsk National Natural Park” (Shatsk, 16–18 September 2005). – Lviv, 2005. – P. 13-15.
7. Honcharenko V.I. Genus *Rubus* L. (*Rosaceae* Juss.) in the flora of west Ukraine: 3. Subgenus *Rubus* // Scientific Bulletin of Chernivtsi University. – 2008. – Vyp. 373: Biology. – P. 15-18.
 8. Honcharenko V.I. Materials to distribution *Rubus orthostachys* G. Braun in Ukraine // Proceeding of the VI International Young scientists conference “Biodiversity. Ecology. Adaptation. Evolution.”, dedicated to 150 anniversary from the birth of famous botanist Vladimir Lipskiy (Odessa, May, 13-17, 2013). – Odessa, 2013. – P. 18.
 9. Krasovskaja L.S. About two new for the flora of Eastern European species of the genus *Rubus* (*Rosaceae*) section *Corylifolii* // Bot. Journal. – 1998. – V. 83, № 8. – P. 66-68.
 10. Skvorzov A.K. Herbarium. Manual on methodology and technology. – M.: Nauka, 1977. – 199 p.
 11. Fodor S.S. Flora of Transcarpathian. – Lviv, 1974. – 207 p.
 12. Stohr G. Beiträge zur *Rubus*-Flora von Brandenburg. I. Ostbrandenburg 2. Subgenus *Rubus* Sectio *Corylifolii* Lindley und Sectio *Caesii* Lejeune & Courtois // Gleditschia. – 1984. – Bd. 12. – S. 25-67.
 13. Weber H.E. Zur Taxonomie und Verbreitung einiger meist verkannter *Rubus*-Arten in Mitteleuropa // Abh. Naturwiss. Verein Bremen. – 1979. – Bd. 39. – S. 153-183.
 14. Weber H.E. Rubi Westfalici. Die Brombeeren Westfalens und Raumes Osnabrück (*Rubus* L., Subgenus *Rubus*). – Münster, 1985. – 452 S.
 15. Weber H.E. *Rubus* L. // Illustrierte Flora von Mitteleuropa. – Berlin: Blackwell, 1995. – V. 3, T. 2A. – S. 284-585.

**GENUS *RUBUS* L. (*ROSACEAE* JUSS.) IN THE FLORA OF WESTERN UKRAINE:
4. SUBGENUS *RUBUS* SECTIONS *CORYLIFOLII* AND *CAESII*, SUBGENERA
IDAEOBATUS AND *CYLACTIS*.**

V. I. Honcharenko

*The genus Rubus L. is critical and problematic for taxonomy. In the west of Ukraine conducted only primary inventory of Blackberry diversity and information about species distribution is fragmentary. The results of floristics taxonomic research of subgenera Rubus (sections Corylifolii and Caesii), Idaeobatus and Cylactis of the genus Rubus for west Ukraine are presented. In work is used the concept of species in the genus Rubus proposed of H. Weber (Weber, 1985, 1995). Processed personal herbarium collections and specimens from herbaria collections (CHER, KRA, KRAM, KW, KWHA, KWU, LE, LW, LWKS, LWS, MSKU, UU). Characteristic of habitats is given according to H. Weber classification (Weber, 1979). On the results of primary inventory on the territory of Western Ukrain detected 5 species from section Corylifolii (*R. orthostachys* G. Braun, *R. gothicus* Friderichsen et Gelert ex E.H.L. Krause, *R. haesitans* Martensen et Walsemann, *R. fasciculatus* P.J. Müller, *R. fabrimontanus* Spribille) and *R. caesius* L., *Rubus x pseudoidaeus* (Weihe) Lejeune from section Caesii subgenus Rubus. Subgenus Idaeobatus and Cylactis represented by one species *R. idaeus* L. and *R. saxatilis* L. Widely distributed on territory of west Ukraine is *R. caesius* and *R. idaeus*. *R. saxatilis* sporadically happens on the flat part of the study. In the Ukrainian Carpathians extremely rare and not found in the Transcarpathian region. *R. orthostachys* happens in the Volyn, Lviv and Chernivtsi regions. *Rubus x pseudoidaeus* discovered in the Transcarpathian, Lviv and Volyn regions. *R. gothicus* and *R. haesitans* distributed in the Transcarpathian region. *R. fasciculatus* and *R. fabrimontanus* are known from single localities. Among the identified species predominate species of European areal type. European-West Siberian type of areal has *R. caesius*. European-Asian type of areal has *R. idaeus*. European-Siberian type of areal has *R. saxatilis*. For each species provides information about environmental features, distribution on the west of Ukraine and the general area, taxonomic and nomenclatural notes.*

Key words: subgenera Idaeobatus, Cylactis, Rubus, flora, west Ukraine, distribution, taxonomic and nomenclatural citations

Одержано редколегією 14.12.2014 р.